

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ

Анотація. У статті досліджуються особливості діяльності національних меншин в Україні та Польщі. Проаналізовано сутність поняття «меншини», яке визначається як група людей, громадяни іншої держави, які залишаються в меншості щодо решти громадян і відрізняються від більшості іншою національністю, культурою, традицією, мовою, часто також релігією чи расовим походженням. Встановлено, що Україна та Польща постали перед актуальністю формулювання концепції національної етнічної політики з огляду як на уроки минулого, так і на міжнародну практику вирішення етнічних проблем. Визначено, що державна політика України та Польщі щодо захисту національних меншин має як спільні, так і відмінні риси. Встановлено, що до спільних ознак державної політики України та Польщі можна віднести високий рівень актуальності питання захисту прав національних меншин, високу політичну активність національних меншин, той самий період становлення національних меншин (припав на 1919–1939 рр.), приблизний початок реалізації державної політики щодо захисту прав національних меншин тощо. Визначено, що до відмінних рис державної політики стосовно захисту національних меншин в Україні та Польщі можна віднести, зокрема, різний кількісний складник етнічних меншин, різний рівень відповідності політики захисту національних меншин міжнародним стандартам та ступінь задоволення інформаційних потреб національних меншин.

Ключові слова: українці, поляки, національні меншини.

PECULIARITIES OF ACTIVITIES OF NATIONAL MINORITIES IN UKRAINE AND POLAND

Summary. The paper studies the peculiarities of national minorities in Ukraine and Poland. The essence of the concept of “minority”, which is defined as a group of people, citizens of another state, who remain

¹ Гбур Зоряна, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика, ernest-natan@ukr.net

in the minority relative to other citizens and differ from the majority in other nationalities, cultures, traditions, languages, often religion or racial origin. It is established that Ukraine and Poland are faced with the urgency of formulating the concept of national ethnic policy, taking into account the lessons of the past and international practice of solving ethnic problems. It is determined that the state policy of Ukraine and Poland on the protection of national minorities has both common and distinctive features. It is established that the common features of the state policy of Ukraine and Poland include the high level of urgency of the protection of national minorities, high political activity of national minorities, the same period of formation of national minorities (1919–1939), the approximate beginning of state policy on protection of the rights of national minorities, etc. It is determined that the distinctive features of the state policy on protection of national minorities in Ukraine and Poland include, in particular, different quantitative components of ethnic minorities, different level of compliance of national minority protection policy with international standards and the degree of meeting information needs of national minorities.

Key words: Ukrainians, Poles, national minorities.

Постановка проблеми. Польща та Україна як за територіальною ознакою, так і за чисельністю населення є двома найбільшими державами Центральної та Східної Європи. Після розпаду СРСР ці країни почали власний шлях державно-суспільних перетворень. Вони здійснили важливі реформи та зіткнулися зі значними викликами й перешкодами на своєму шляху. Наприкінці ХХ ст. відбулося декілька визначних подій, які створили передумови для культурного відродження української громади на території Польщі, зокрема: відновлення державної незалежності України, демократизація структурних елементів її політичної системи, євроінтеграційний вибір українського народу.

Сьогодні обидві країни взаємно зацікавлені в розвитку всебічної співпраці через декілька факторів: пряме сусідство, спільну історію, привабливість польського ринку праці для українців, членство Польщі в західних інтеграційних структурах, а також військову агресію Російської Федерації. Розвиток стратегічного партнерства між двома країнами залежить не лише від зусиль політичних еліт країн, а й від прямої комунікації на рівні громадянського суспільства. Таким чином, етнічні меншини, які проживають в обох країнах, мають значний потенціал для розвитку добросусідських відносин.

Удосконалення та впровадження в поліетнічних Україні і Польщі якісно нової моделі співжиття етнічних громад, які населяють їх терени, є пріоритетним науковим вектором соціогуманітаристики. Етнополітичні проблеми поширені в сучасному світі та потребують формування виваженої етнополітики на рівні держав, координації зусиль усього світового співтовариства, що однаковою мірою стосується як Польщі, так і України, тому актуальним є дослідження особливостей діяльності національних меншин у зазначених країнах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості діяльності національних меншин в Україні та Польщі досліджує незначна кількість науковців. Зокрема, роботи Л. Халюк, О. Калакури, В. Євтуха, Л. Ази, С. Куришка, В. Нахмановича, С. Рудницького, В. Мицика, Л. Рябошапка, А. Ручки, К. Чернової присвячені аналізу проблем проживання національних меншин в Україні та Польщі, однак питання особливостей діяльності національних меншин у зазначених країнах висвітлені не досить.

Метою роботи є дослідження особливостей діяльності національних меншин в Україні та Польщі. Для досягнення мети необхідно було виконати такі завдання: визначити сутність поняття «національна меншина»; проаналізувати права національних меншин у Польщі та Україні; провести порівняльний аналіз національних меншин в Україні та Польщі.

У процесі дослідження були використані загальнонаукові та спеціальні **методи** дослідження, зокрема аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, системно-структурний аналіз.

Виклад основного матеріалу. «Міжнародна енциклопедія суспільних наук», посилаючись на загальне розуміння меншин, стверджує, що національна меншина – це фізична маса (група) людей некорінного етнічного статусу, що проживають у певній місцевості держави, яка відповідає таким умовам: 1) менш чисельна, ніж чисельність решти населення країни; 2) відрізняється від більшості суспільства мовою, культурою, расою та релігією; 3) прагне зберегти свою мову, культуру чи традиції; 4) усвідомлює власну історичну національну спільноту та керується її вираженням і захистом; 5) ідентифікує себе з нацією, організованою у власній країні (на

відміну від етнічної меншини, яка не має відношення до зовнішньої державності); 6) може утворювати компактну групу на певній території або бути розкиданою по території².

У польській юридичній науці одним з основних визначень меншин є дефініція Агнешки Маліцької, яка зазначила, що з огляду на тлумачення меншин, розроблені в міжнародному праві, можна припустити, що поняття меншини описує групу людей, громадян іншої держави, які залишаються в меншості щодо решти громадян та відрізняються від більшості іншою національністю, культурою, традицією, мовою, часто також релігією чи расовим походженням. Ця група також відрізняється підкресленням своєї іншості, вона не прагне до асиміляції, а, навпаки, плекає свою культуру, мову чи релігію, намагається зберегти та культивувати власну національну ідентичність тощо³.

Звертаючись до історії, варто зазначити, що Україна та Польща постали перед актуальністю формулювання концепції національної етнічної політики з огляду як на уроки минулого, так і на міжнародну практику вирішення етнічних проблем⁴. За всі роки існування незалежної України не вирішена проблема повернення, матеріального забезпечення та визначення статусу осіб, депортованих за етнічним походженням із території СРСР, зокрема корінних народів (кримських татар, кримців), деяких національних меншин (кримських греків, болгар, вірмен), етнографічних груп українського етносу.

У Польщі проблема захисту прав національних меншин завжди була актуальною. Офіційне визнання національними органами влади існування національних меншин у Польщі та необхідності гарантування їхнього права на розвиток було реалізоване завдяки

² Definicje, pojęcia dotyczące spraw polonijnych od 11.12.2016 / Ministerstwo Spraw Zagranicznych. URL: https://msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/polonija/definicje_pojecia/ (дата звернення: 18.05.2022).

³ Malicka A. Niemiecko-polska szkola prawa. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji*. 2015. № 3661. S. 679–689. URL: <https://wuwr.pl/ppa/article/view/7484/7130> (дата звернення: 18.05.2022).

⁴ Шипка Н. Легітимація політичної суб'єктності національних меншин в Україні. *Військово-науковий вісник*. 2008. Вип. 10. С. 229–240. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vnv_2008_10_20.pdf (дата звернення: 18.05.2022).

польському публіцисту, громадському діячеві та політику Тадеушу Мазовецькому 12 вересня 1989 р.⁵

За останніми офіційними даними перепису населення України (2001 р.), польська національна меншина налічувала 144 100 осіб. Найбільше поляків проживало в Житомирській (49 тис. осіб), Хмельницькій (23 тис. осіб) та Львівській (18,9 тис. осіб) областях⁶. Регулювання політики щодо національних меншин та участь польської національної меншини в суспільно-політичному житті на національному й місцевому рівнях стали можливими лише після демократичних змін у Радянському Союзі в 1985 р., ініційованих перебудовою, оголошеною Михайлом Горбачовим. Пізніше, у доповіді на 19-й конференції КПРС у червні 1988 р., М. Горбачов уперше заговорив про права й свободи людини, про розвиток національних мов і культур у контексті реалізації «переваги соціалізму». У той час допускається поява в соціальному просторі інтересів польської групи, а також інших національних груп, створення об'єднань, що представляють і задовольняють її інтереси своєю безпосередньою діяльністю, та вплив цих об'єднань на політичну систему на місцевому й національному рівні. У результаті поступово почало з'являтися законодавство про національні меншини. Так, Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. ввела й визначила поняття нації, Декларація прав національностей України 1991 р. – поняття «національна меншина» та ознаки національних меншин. У 1992 р. було прийнято Закон України «Про національні меншини» як основний закон щодо організації національних меншин, а в 1996 р. – Конституцію України. 9 грудня 1997 р. Верховна Рада України ратифікувала Рамкову конвенцію Ради Європи про захист прав меншин, а у 2003 р. – Європейську хартію регіональних мов і мов меншин. Україна також приєдналася до Рекомендацій про права національних

⁵ Łodziński S., Organek L. Charakter i położenie mniejszości ukraińskiej w Polsce. *Особистісне зростання: теорія і практика*. 2016. № 2. С. 118–120. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/21627/> (дата звернення: 18.05.2022).

⁶ Polityka Państwa Polskiego wobec Polonii i Polaków za Granicą: Raport. Warszawa, 2007. 198 s. URL: http://www.paulkostecki.com/Fakty_polonijne/raport_KPRM.pdf (дата звернення: 18.05.2022).

меншин на освіту 1996 р., прийнятих у Гаазі, та Рекомендацій щодо прав національних меншин 1998 р., прийнятих в Осло. Придушення законодавчого процесу у сфері прав національних меншин відбулося після 2000 р., хоча Верховна Рада України у 2012 р. ухвалила новий Закон України «Про об'єднання громадян» (який набув чинності у 2013 р.). Ним, зокрема, було скасовано поділ громадських організацій на республіканські, міжнародні та місцеві організації, встановлено мінімальну кількість засновників (дві особи для громадської організації та дві юридичні особи для громадського об'єднання).

Зазначимо, що в Законі України «Про вибори депутатів Верховної Ради України» та Законі України «Про вибори депутатів місцевих рад, голів сільських, міських та міських районів» національні меншини як суб'єкти виборчого права не згадуються. На думку українських дослідників, законодавство України надає національним меншинам індивідуальні права (на рідну мову, на вибір і збереження національності, на національне прізвище, ім'я та по батькові, на релігію) та політичні права (голосувати та бути обраними, право обслуговувати державні й місцеві органи влади, обіймати посади в компаніях та організаціях, право вільно вступати в політичні партії та громадські організації).

Елементи прав особистості та політичних прав мають ознаки національно-культурної автономії (вивчення рідної мови в національно-культурних об'єднаннях, створення національних культурно-освітніх закладів, розвиток культурних традицій національності, відзначення національних свят, використання національної символіки)⁷. Хоча в українському законодавстві не йдеться про колективні права, адже акцентується на правах окремих представників національних меншин, деякі з них мають колективний характер через їх реалізацію у групі, наприклад: право на існування, право на самовизначення, забезпечення участі представників меншин у прийнятті рішень, в органах, що обираються на загальнодержавних і місцевих виборах, для впровадження окремих форм місцевого самоврядування та

⁷ Рябошапко Л. Правове становище національних меншин в Україні (1917–2000): дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01 ; Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого. Харків, 2002. 390 с.

окремих видів автономії в діяльність політичних партій національних меншин, представництва в законодавчих і виконавчих органах⁸.

На сьогодні польські громадяни в Україні можуть брати участь у політичному житті на національному й місцевому рівнях через власні об'єднання та політичні партії, неетнічні політичні партії, а також шляхом співпраці із цими партіями. Що стосується польських організацій місцевого самоврядування, то вони можуть брати участь у місцевих і центральних виборах у мажоритарних округах, підтримувати кандидата, який самовисувається через польську асоціацію, мобілізувати своїх членів для голосування за цього кандидата. Однак, за словами Генріка Стронського, у 2010 р. поляки навіть не намагалися висувати кандидатів у центральні чи місцеві органи влади⁹. Польська група також може співпрацювати з українськими політичними партіями шляхом включення представника асоціації до виборчого списку партії або входження до виборчого блоку з політичною партією. Зрештою, польська група може представляти свої інтереси в політичній сфері за допомогою власної політичної партії.

Що стосується співпраці меншин (у тому числі польських) з українськими політичними партіями, то можливості включення до списків виборчих дільниць були вищими за пропорційної (2006 р.) і змішаної (1998 р., 2002 р. та 2014 р.) систем та, відповідно, зменшилися протягом застосування мажоритарної виборчої системи в 1990 р. та 1994 р. Однак поляки не скористалися цими можливостями, і після внесення змін до виборчого законодавства щодо Верховної Ради України у 2011 р., унаслідок чого громадські організації тепер не можуть створити виборчий блок із політичною партією, ця можливість потрапити до українського парламенту та органів місцевого самоврядування наразі закрыта.

Що стосується власної політичної партії, то поляки утворили її на установчому з'їзді у вересні 2011 р. в Києві. Партія поляків України

⁸ Мицик В. Міжнародно-правові засади й інституційні механізми захисту прав національних меншин : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.11 ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2004. 400 с.

⁹ Kabzińska I. Między pragnieniem ideału a rzeczywistością. Polacy na Litwie, Białorusi i Ukrainie w okresie transformacji systemowej przełomu XX i XXI stulecia. Warszawa, 2009. 228 s.

не брала участь ні в парламентських виборах 2014 р., ні в місцевих виборах 2015 р. Поляки на парламентських виборах 2014 р. не співпрацювали інституційно з українськими політичними партіями, які могли вносити представників у свої виборчі списки в обмін на підтримку партії через польські асоціації. Що стосується результату політичної діяльності польської групи, що вимірюється ступенем політичного представництва на національному й місцевому рівнях, то порівняння чисельності польської групи з наявністю депутатів польського походження, інституційно пов'язаних із польською громадою України в українському парламенті, свідчить про відсутність політичного представництва поляків на національному рівні¹⁰.

За результатами перепису 2011 р. в Польщі найбільша концентрація українців розташована в північній частині Мазовецького воєводства (навколо міст Бане-Мазурське, Венгожево та Лідзбарк-Вармінський) – 13037 осіб, у південній частині Західно-Поморської губернії – 4482 особи, у центральній частині Поморського воєводства – 3 932 особи, а також у Нижньошльонському, Малопольському та Підкарпатському воєводствах. Значну роль відіграють також міські центри українців у Варшаві, Вроцлаві, Щецині, Ольштині та Кошаліні. Згідно з переписом 2011 р. українська національна меншина в Польщі становила 38 795 осіб, що більше, ніж результат перепису 2002 р., коли було 27 172 особи. Однак лідери української громади оцінюють потенційну чисельність своєї групи від 200 до 300 тисяч осіб.

Щодо представництва українців у політичній системі Польщі наперед зазначимо, що демократичні зміни в Польщі 1989 р. зробили національні меншини помітними в суспільному житті як на національному, так і на місцевому рівні. Це було зумовлено свободою представників цих громад у створенні та призначенні власних організацій, мирними зібраннями, політичною діяльністю та участю їх як меншини в місцевих і парламентських виборах. Створені правові й політичні можливості являли собою якісно нову зміну становища

¹⁰ Рудницький С. Політичні партії України як репрезентанти інтересів національних громад. *Політичні партії і вибори в Україні*: матеріали міжнародного круглого столу за участю українських і польських науковців, м. Київ, 26 червня 2015 р. Київ: Логос, 2016. С. 50–53.

національних меншин порівняно з періодом 1945–1989 рр. З невидимих громадських, культурних і фольклорних спільнот вони раптом стали видимими групами за інтересами, які намагалися реалізувати свої права та очікування¹¹.

Для цієї якісної зміни були введені законодавчі норми¹². Так, стаття 35 Конституції Польщі (прийнята в 1997 р.) надає громадянам Польщі – представникам національних та етнічних меншин свободу зберігати й розвивати власну мову, звичаї, традиції і культуру, а також надає право національним та етнічним меншинам створювати власні освітні заклади й установи культури для захисту їхньої релігійної ідентичності та участі у вирішенні питань, що стосуються їхньої культурної самобутності. Пункт 1 статті 11 Конституції Польщі гарантує свободу створення й функціонування політичних партій, а стаття 12 акта забезпечує свободу створення та діяльності профспілок, соціально-професійних організацій, асоціацій, громадських рухів, інших добровільних об'єднань і фондів. Польський Закон про політичні партії від 27 червня 1997 р. в абзаці 1 статті 2 надає право бути членом політичної партії особам, які є громадянами Республіки Польща та яким не менше 18 років¹³. Загалом у сфері політичних прав діє принцип недискримінації, тобто представники національних та етнічних меншин користуються рівними з іншими громадянами правами, що передбачені чинним законодавством. Ні Конституція Польщі 1997 р., ні міжнародні угоди, ратифіковані Польщею, прямо не стосуються політичних прав осіб, які належать до національних меншин. Польський Закон про національні й етнічні меншини та

¹¹ Janusz G. Mniejszości narodowe w wyborach parlamentarnych 1989–1993. *Przegląd Polonijny*. 1994. № 2. S. 3–5.

¹² Janusz G. Ochrona praw mniejszości narodowych w Europie. Lublin, 2011. S. 591–691.

¹³ Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 czerwca 2011 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o partiach politycznych. *Dziennik Ustaw*. 2011. № 155. Poz. 924.

регіональні мови від 6 січня 2005 р.¹⁴ також нічого про них не згадує. Однак такі норми можна знайти в положеннях нормативно-правового акта про вибори до Сейму, які не застосовуються ні до виборів до Сенату (верхньої палати парламенту), ні до місцевих виборів.

У Польщі з початку 1990-х рр. виборче законодавство Сейму передбачало спеціальні преференції для зареєстрованих комітетів національних меншин. Вони полягали здебільшого в полегшенні реєстрації виборчих списків (окружних і загальнодержавних) та звільненні від 5% виборчого бар'єру. Так само сьогодні в Польщі діє Виборчий кодекс від 5 січня 2011 р., який передбачає певні преференції із цього приводу. За загальним принципом до розподілу місць до Сейму включаються лише окружні списки кандидатів у ті комітети, які набрали не менше 5% дійсних голосів за загальнодержавною шкалою. Лише комітети, створені виборцями, які належать до зареєстрованих національних меншин (стаття 197.1)¹⁵, звільняються від цієї умови. І це практично єдиний виборчий привілей меншості. Крім того, відповідно до статті 462.4 Виборчого кодексу, межі виборчих округів у межах провінції не можуть порушувати соціальні зв'язки між виборцями, які належать до національних або етнічних меншин, що проживають на території повітів, приєднаних до округів.

Вищезгадані виборчі преференції для комітетів меншин застосовуються в Польщі лише в разі пропорційних виборів та за наявності багатопартійних виборчих округів. Саме тому вони не використовувалися та не використовуються на виборах до Сенату, які нині базуються на виборах більшості, а також на виборах до Європейського парламенту. Варто також зауважити, що з набуттям чинності Законом про національні й етнічні меншини та регіональні мови 2005 р. зазначені виборчі привілеї були обмежені меншинами в Польщі, які перелічені в ньому. Виборчі переваги національних меншин були джерелом політичних суперечок, особливо під час

¹⁴ Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. *Dziennik Ustaw*. 2005. № 17. Poz. 141.

¹⁵ Kodeks wyborczy: Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. *Dziennik Ustaw*. 2011. № 21. Poz. 112.

внесення змін до виборчого законодавства. Було декілька спроб оскаржити їх до Конституційного трибуналу, оскільки вони порушили принцип рівності на виборах. Усі справи закінчилися невдачею та рішеннями Конституційного трибуналу, сприятливими для меншин. За рішенням Конституційного трибуналу, запровадження преференцій розглядається не як порушення рівноправності, а як вираження дій щодо інтеграції національних меншин у державу¹⁶.

Додамо, що такі рішення у виборчому законодавстві є досить рідкісними в Європі, а Польща – одна з небагатьох країн, де вони діють. На передостанніх парламентських виборах 9 жовтня 2011 р. до Сейму було обрано одного представника німецької національної меншини (обраний за списком виборчого комітету групи), двох представників білоруської національної меншини (обрали по одному від кожного списку Демократичного Альянсу та виборчого комітету Громадянської платформи), а також одного представника української меншини, обраного зі списку виборчого комітету Громадянської платформи¹⁷.

Для більшої наочності бачимо необхідність провести порівняльний аналіз національних меншин в Україні та Польщі (див. табл. 1).

Підсумовуючи, варто зазначити, що державна політика України та Польщі щодо захисту національних меншин має як спільні, так і відмінні риси. Зокрема, до спільних характеристик можна віднести високий рівень актуальності питання захисту прав національних меншин, високу політичну активність національних меншин, той самий період формування національних меншин (припав на 1919–1939 рр.), приблизний початок реалізації державної політики щодо захисту прав національних меншин тощо.

¹⁶ Kurczewski J. *Posłowie a opinia publiczna*. Warszawa, 1999. 200 s.

¹⁷ Łodziński S., Rudnicki S. Comparative analysis of the political activity of the Polish minority in Ukraine and the Ukrainian minority in Poland in 1990–2015 (based on pilot studies from 2014–2015). *Przegląd Narodowościowy = Review of Nationalities*. 2017. № 7. P. 235–276.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз національних меншин в Україні та Польщі

№	Критерій	Країна	
		Україна	Польща
1	Період становлення національних меншин	1919–1939 рр.	1919–1939 рр.
2	Кількісна й демографічна характеристика національних меншин:		
	чисельність національних меншин	10,757 млн осіб	951 тис. осіб
	чисельність етнічних меншин	80 тис. осіб	32 тис. осіб
	найбільша національна меншина	росіяни	німці
	найбільша етнічна меншина	гуцули	роми
	загальна кількість національних меншин	100+	9
	загальна кількість національних меншин (у %)	22,2%	3,6%
	загальна кількість етнічних меншин	6	4
3	Тенденції розвитку найбільшого географічного розселення національних меншин	Одеська область	Сілезьке та Опольське воєводства
4	Початок політики захисту права національних меншин	1992 р.	1989 р.
5	Документи, що регулюють політику захисту національних меншин	Закон України «Про національні меншини в Україні» 1992 р., Конституція України 1996 р.	Закон про національні й етнічні меншини та регіональну мову 2005 р., Конституція І Польщі 1997 р.
6	Установи, що захищають права національних меншин	27 організацій	20 організацій

Multidimensionality of Ukrainian-Polish cooperation:
genesis, particularities and prospects

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
7	Рівень узгодженості політики прав людини з міжнародними стандартами	недостатній	достатній
8	Механізми міжнародного співробітництва у сфері правового захисту	двосторонні міждержавні комісії	двосторонні міждержавні угоди
9	Фінансова підтримка національних меншин	недостатня	недостатня
10	Політична активність національних меншин	висока	висока
11	Ступінь задоволення інформаційних потреб національних меншин	недостатній (1 питання на національну меншість)	достатній (6 питань на національну меншість)

Джерело: ¹⁸

Водночас до відмінних рис державної політики щодо захисту національних меншин в Україні та Польщі можна віднести, зокрема, різний кількісний складник етнічних меншин (вищу моноетнічність Польщі порівняно з Україною), різний рівень відповідності політики захисту національних меншин міжнародним стандартам та ступінь задоволення інформаційних потреб національних меншин (ситуація в Польщі для національних меншин виглядає більш позитивною порівняно з Україною) тощо¹⁹.

Польська громада має дещо інші особливості, відмінні від інших національних громад. Відмінність полягає насамперед у мовній особливості, адже, за даними перепису населення, це єдина етнічна громада в Україні (71% поляків), яка визнає українську своєю рідною

¹⁸ Buchyn M., Dutchak K. State policy of Ukraine and Poland for the protection of national minorities: comparative analysis (review article). *Гуманітарні візії*. 2019. Т. 5. № 2. С. 21–28.

¹⁹ Buchyn M., Dutchak K. State policy of Ukraine and Poland for the protection of national minorities: comparative analysis (review article). *Гуманітарні візії*. 2019. Т. 5. № 2. С. 21–28.

мовою, тим самим зміцнюючи її позиції²⁰, і лише 1,4% не знають її взагалі. Польською мовою однаковою мірою володіють як у сільській (71,4%), так і в міській (71%) місцевості²¹. Особливості мовної асиміляції поляків простежуються також у соціологічних опитуваннях. Так, 33,3% поляків спілкуються польською в родинях, 15,6% використовують російську мову, а 33,3% розмовляють українською в сім'ї, 38,8% вибирають мову залежно від комунікативної ситуації²². Попри значний рівень мовної асиміляції, поляки мають свої школи, у яких викладання проводиться польською мовою. Однак більшість учнів відвідує українськомовні школи та вивчає рідну мову як окрему шкільну дисципліну²³. Типові навчальні плани для шкіл із польською мовою навчання передбачають вивчення державної, рідної, а також європейських мов. Багато поляків продовжує навчання в Польщі²⁴.

Польська мова викладається й у багатьох закладах вищої освіти. До закладів, у яких функціонують кафедри чи інститути полоністики,

²⁰ Нахманович В. Динаміка етнонаціональних процесів в Україні і завдання державної етнополітики. *Актуальні питання вітчизняної етнополітики: шляхи модернізації, врахування міжнародного досвіду* / Н. Беліцер та ін. ; заг. ред. Ю. Тищенко. Київ, 2004. С. 91–107.

²¹ Куришко С. Польська національна меншина як суб'єкт суспільно-політичних процесів в Україні. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія «Політологія»*. 2014. Т. 228. Вип. 216. С. 100–104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdypol_2014_228_216_24 (дата звернення: 18.05.2022).

²² Росіяни, білоруси, поляки і болгари в сучасній Україні: реалії та перспективи розвитку (за результатами соціологічного дослідження) / В. Євтух, Л. Аза, А. Ручка, К. Чернова. Київ, 2001. URL: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-4-rok-2001/3/studie-a-clanky/rosijani-bilorysi-poljaki-i-bolgari-v-sychasnijjukra-ni-reali-ta-perspektivi-rozvitky-za-rezyltatami-sociologichnogo-doslidzhennja/> (дата звернення: 18.05.2022).

²³ Калакура О. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті. Київ, 2007. 508 с.

²⁴ Росіяни, білоруси, поляки і болгари в сучасній Україні: реалії та перспективи розвитку (за результатами соціологічного дослідження) / В. Євтух, Л. Аза, А. Ручка, К. Чернова. Київ, 2001. URL: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-4-rok-2001/3/studie-a-clanky/rosijani-bilorysi-poljaki-i-bolgari-v-sychasnijjukra-ni-reali-ta-perspektivi-rozvitky-za-rezyltatami-sociologichnogo-doslidzhennja/> (дата звернення: 18.05.2022).

належать Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київський славистичний університет, Львівський національний університет імені Івана Франка тощо. Незначна кількість закладів початкової та середньої освіти для представників польської національної меншини в Україні пояснюється дією низки негативних факторів, серед яких – нерівномірне, розсіяне розселення поляків, кадрові й фінансові проблеми загальнодержавного характеру, а також високий рівень асиміляції представників меншини, у зв'язку із чим багато батьків не виявляють великого бажання, щоб їхні діти навчалися рідною мовою або хоча би вивчали її факультативно²⁵.

На сучасному етапі українсько-польських відносин, після прийняття у вересні 2017 р. нового Закону України «Про освіту», актуалізувалося питання вивчення української мови у школах національних меншин. Як зазначав віцепрем'єр-міністр, міністр культури та національної спадщини Польщі Петро Глінський, Польща та Україна знайшли взаєморозуміння щодо мовної статті нового Закону України «Про освіту»²⁶. Така позиція Польщі сприяє розвитку українсько-польських відносин і польської національної меншини в Україні.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна дійти висновку, що вивчення особливостей діяльності національних меншин в Україні та Польщі набуває дедалі більшої актуальності. Отже, польська меншина в незалежній Україні та українська меншина в Польщі, з одного боку, поступово відроджують свої етнонаціональні ознаки, розвивають традиційну народну культуру й ментальність, а з іншого – дедалі повніше інтегруються в українське та польське суспільство відповідно, долучаються до громадсько-політичного життя держави, є дієвим чинником українсько-польського партнерства, яке в умовах глобалізаційних процесів виходить за межі двостороннього співробітництва.

²⁵ Халюк Л. Польська меншина в Україні: історія та сьогодення. *Мова і культура*. 2021. Вип. 23. Т. I(203). С. 253–258.

²⁶ Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 18.05.2022).

Водночас, роблячи висновки про ефективність вітчизняної політики у сфері захисту прав національних меншин, необхідно враховувати об'єктивні обставини, у яких функціонує наша держава. Ідеться насамперед про стан війни та потенційну загрозу сепаратизму, а також бажання деяких сусідів використовувати фактор національних меншин для вчинення тиску на Україну. Тому у процесі реалізації політики щодо захисту прав національних меншин Україні варто дотримуватися розумного компромісу, який, з одного боку, не провокуватиме сепаратизм, а з іншого – забезпечуватиме стабільність і демократичний розвиток суспільства.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні рекомендацій щодо вдосконалення державної політики України у сфері захисту прав національних меншин, а також порівнянні української державної політики щодо захисту національних меншин з аналогічною політикою Польщі. Проведене дослідження не вичерпує всі аспекти зазначеної проблеми.

Список літератури

- Калакура О. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті. Київ, 2007. 508 с.
- Куришко С. Польська національна меншина як суб'єкт суспільно-політичних процесів в Україні. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія «Політологія»*. 2014. Т. 228. Вип. 216. С. 100–104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2014_228_216_24 (дата звернення: 18.05.2022).
- Мицик В. Міжнародно-правові засади й інституційні механізми захисту прав національних меншин : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.11 ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2004. 400 с.
- Нахманович В. Динаміка етнонаціональних процесів в Україні і завдання державної етнополітики. *Актуальні питання вітчизняної етнополітики: шляхи модернізації, врахування міжнародного досвіду* / Н. Беліцер та ін. ; заг. ред. Ю. Тищенко. Київ, 2004. С. 91–107.
- Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 18.05.2022).

- Росіяни, білоруси, поляки і болгари в сучасній Україні: реалії та перспективи розвитку (за результатами соціологічного дослідження) / В. Свтух, Л. Аза, А. Ручка, К. Чернова. Київ, 2001. URL: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-4-rok-2001/3/studie-a-clanky/rosijani-bilorysi-poljaki-i-bolgari-v-sychasnijjukra-ni-reali-ta-perspektivi-rozvitky-za-rezyltami-sociologichnogo-doslidzhennja/> (дата звернення: 18.05.2022).
- Рудницький С. Політичні партії України як репрезентанти інтересів національних громад. *Політичні партії і вибори в Україні* : матеріали міжнародного круглого столу за участю українських і польських науковців, м. Київ, 26 червня 2015 р. Київ : Логос, 2016. С. 50–53.
- Рябошапко Л. Правове становище національних меншин в Україні (1917–2000) : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01 ; Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого. Харків, 2002. 390 с.
- Халюк Л. Польська меншина в Україні: історія та сьогодення. *Мова і культура*. 2021. Вип. 23. Т. І(203). С. 253–258.
- Шипка Н. Легітимація політичної суб'єктності національних меншин в Україні. *Військово-науковий вісник*. 2008. Вип. 10. С. 229–240. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vnv_2008_10_20.pdf (дата звернення: 18.05.2022).
- Buchyn M., Dutchak K. State policy of Ukraine and Poland for the protection of national minorities: comparative analysis (review article). *Гуманітарні візії*. 2019. Т. 5. № 2. С. 21–28.
- Definicje, pojęcia dotyczące spraw polonijnych od 11.12.2016 / Ministerstwo Spraw Zagranicznych. URL: https://msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/polonia/definicje_pojecia/ (дата звернення: 18.05.2022).
- Janusz G. Mniejszości narodowe w wyborach parlamentarnych 1989–1993. *Przegląd Polonijny*. 1994. № 2. S. 3–5.
- Janusz G. Ochrona praw mniejszości narodowych w Europie. Lublin, 2011. 764 s.
- Kabzińska I. Między pragnieniem ideału a rzeczywistością. Polacy na Litwie, Białorusi i Ukrainie w okresie transformacji systemowej przełomu XX i XXI stulecia. Warszawa, 2009. 228 s.
- Kodeks wyborczy: Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. *Dziennik Ustaw*. 2011. № 21. Poz. 112.
- Kurczewski J. Posłowie a opinia publiczna. Warszawa, 1999. 200 s.
- Łodziński S., Organek L. Charakter i położenie mniejszości ukraińskiej w Polsce. *Особистічне зростання: теорія і практика*. 2016. № 2. С. 118–120. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/21627/> (дата звернення: 18.05.2022).

- Łodziński S., Rudnicki S. Comparative analysis of the political activity of the Polish minority in Ukraine and the Ukrainian minority in Poland in 1990–2015 (based on pilot studies from 2014–2015). *Przegląd Narodowościowy = Review of Nationalities*. 2017. № 7. P. 235–276.
- Malicka A. Niemecko-polska szkola prawa. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji*. 2015. № 3661. S. 679–689. URL: <https://wuwr.pl/ppa/article/view/7484/7130> (дата звернення: 18.05.2022).
- Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 czerwca 2011 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o partiach politycznych. *Dziennik Ustaw*. 2011. № 155. Poz. 924.
- Polityka Państwa Polskiego wobec Polonii i Polaków za Granicą: Raport. Warszawa, 2007. 198 s. URL: http://www.paulkostecki.com/Fakty_polonijne/raport_KPRM.pdf (дата звернення: 18.05.2022).
- Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. *Dziennik Ustaw*. 2005. № 17. Poz. 141.